

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ІНТРОДУКЦІЇ ДЕРЕВНИХ ПОРІД В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

LEGAL REGULATION OF THE INTRODUCTION OF WOOD SPECIES UNDER THE CONDITIONS OF MARITAL STATE

Заверюха М.М., к.ю.н., доцент,
доцент кафедри аграрного, земельного та екологічного права
Національний університет «Одеська юридична академія»

Військове масштабне вторгнення завдає непоправної шкоди екосистемі та природній спадщині України. Завдана екологічна, економіко-екологічна та антропологічна екологічна шкода, а також і духовна екологічна шкода. Адже не менш важливим для людини є культурне й естетичне сприйняття природи і на цій основі духовне співіснування та проникнення в сутність природного середовища. На сьогоднішній день існує необхідність пошуку найбільш ефективних і сучасних шляхів покращення екологічного стану як окремих природних об'єктів зокрема, так і екосистеми в цілому. Зважаючи на значний попит на деревну продукцію, одним із способів може стати розумна і продумана інтродукція деревних порід.

Інтродукція деревних порід, як напрям наукової та практичної діяльності людини, була і залишається одним із найпотужніших засобів антропогенного впливу на умови навколишнього середовища та розвиток сучасної біосфери. Теоретичні та практичні передумови для сучасної мобілізації деревинних порід для інтродукції в Україну ще недостатньо вивчені та обґрунтовані. Масова інтродукція без урахування цього факту не тільки непотрібна, але й шкідлива для природи та економіки. Інтродукція деревних порід може нести як позитивний вплив (подолання наслідків війни, зменшення екологічної, економіко-екологічної та антропологічної екологічної шкоди (з врахуванням обґрунтування автора і духовної шкоди), збільшення лісистості, подолання дефіциту деревини тощо), проте не варто забувати і про ті негативні наслідки, які можуть наступити від «нерозумної» інтродукції, зокрема вплив інтродуцента на місцеві деревні породи (враховуючи характер і ступінь такого впливу) та можливий вплив на біорізноманіття. Саме ці питання викликають найбільші дискусії та потребують законодавчого врегулювання, що і обґрунтовує актуальність даної статті.

Ключові слова: інтродукція, деревні породи, інвазійні види дерев, екологічна шкода, воєнний стан.

A large-scale military invasion causes irreparable damage to the ecosystem and natural heritage of Ukraine. Environmental, economic-ecological and anthropological environmental damage, as well as spiritual environmental damage. After all, cultural and aesthetic purpose of nature and, on this basis, spiritual coexistence and penetration into the essence of the natural environment are also rare for a person. Nowadays, there is a need to find the most effective and modern ways to improve the ecological condition for both individual natural objects in particular and the ecosystem as a whole. Considering the significant demand for wood products, one way can be a smart and well-thought-out introduction of wood species.

The introduction of wood species, as a direction of scientific and practical human activity, still remains one of the most powerful means of anthropogenic influence on environmental conditions and the development of the modern biosphere. The theoretical and practical prerequisites for the modern mobilization of wood species for introduction into Ukraine have not been yet sufficiently studied and substantiated. Mass introduction without taking this fact into account is not only unnecessary, but also harmful to nature and the economy. The introduction of wood species can have a positive impact (overcoming the consequences of war, reducing ecological, economic-ecological and anthropological environmental damage (taking into account the justification of the author and spiritual damage), increasing forest cover, overcoming the shortage of wood, etc.), but we should not forget about those negative ones the consequences that may result from an "unwise" introduction, including the impact of the introducer on native tree species (considering the nature and extent of such impact) and possible impacts on biodiversity. These questions cause the biggest discussions and require legislative regulation, that justifies the relevance of this gender.

Key words: introduction, tree species, invasive tree species, environmental damage, martial law.

Постановка проблеми. Війна в Україні не лише зруйнувала цілі міста, спричинила численні жертви та знищила інфраструктуру, але й, зрозуміло, негативно вплинула на екосистему. Підступне масштабне вторгнення завдає непоправної шкоди екосистемі та природній спадщині України. Збитки, завдані російською агресією, доведеться долати роками, а то і десятиріччями. Була завдана екологічна, економіко-екологічна та антропологічна екологічна шкода. Проте, на думку автора, була також завдана і духовна екологічна шкода. Адже не менш важливим для людини є культурне й естетичне сприйняття природи і на цій основі духовне співіснування та проникнення в сутність природного середовища. Зважаючи на те, що в умовах війни людина перебуває у важкому психо-емоційному стані, саме «спілкування» з природою може стати тим самим стабілізаційним елементом життя. Тому на сьогоднішній день існує необхідність пошуку найбільш ефективних і сучасних шляхів покращення екологічного стану як окремих природних об'єктів зокрема, так і екосистеми в цілому. Зважаючи на значний попит на деревну продукцію, одним із способів може стати розумна і продумана інтродукція деревних порід.

Мета дослідження – визначення сучасних правових аспектів та перспектив розвитку інтродукції деревних порід в Україні в умовах воєнного стану.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Правові проблеми регулювання інтродукції деревних порід в Україні стали предметом наукової уваги таких учених як І. В. Гиренко, Х. А. Григор'євої, І. І. Каракаша, Е. Є. Туліної, В. В. Шеховцова та інших. Аналіз публікацій свідчить про відсутність комплексних досліджень, розрізненістю наявної літератури.

Виклад основного матеріалу. Інтродукція деревних порід на території сучасної України розпочалася одночасно з початком землеробства, тобто ще за доісторичних часів. У другій половині I тис. до н. е. з початком грецької колонізації Північного Причорномор'я та Південного берега Криму тут з'явився завезені колоністами виноград справжній, лавр благородний, кипарис вічнозелений. У X ст. н. е., уже за часів Київської Русі, у лісостепову частину України завезено та впроваджено в культуру виноград справжній, шовковицю білу, вишню звичайну, горіх грецький [1, с. 27–28], що стало початком інтродукції деревних порід в Україні.

Інтродукція деревних порід в екосистему здійснюється в основному для відтворення природного ландшафту і створення максимально сприятливих умов для розвитку людини і суспільства, покращання життєвого простору, забезпечення людства сировиною та енергією.

Інтродукція деревних порід, як напрям наукової та практичної діяльності людини, була і залишається

одним із найпотужніших засобів антропогенного впливу на умови навколишнього середовища та розвиток сучасної біосфери. У ст. 53 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25 червня 1991 року закріплено, що задля охорони навколишнього природного середовища від неконтрольованого й шкідливого біологічного впливу підприємства, установи й організації зобов'язані, серед усього іншого, забезпечувати екологічно безпечну інтродукцію, акліматизацію й реакліматизацію тварин і рослин тощо [2]. Так, відповідно до Закону України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року» від 28 лютого 2019 р. одним із завдань є: запобігання розповсюдженню інвазійних видів та контроль за появою та розповсюдженням таких видів у природних екосистемах, у тому числі морських [3], що ще раз підкреслює своєчасність даної роботи. Саме визначення «інтродукції», яке можна, на нашу думку, застосувати і до деревних порід, міститься в ст. 1 Закону України «Про рослинний світ» від 9 квітня 1999 р. де під інтродукцією слід розуміти штучне введення виду до складу рослинного світу поза межами його природного ареалу [4].

Обґрунтованою є позиція науковця Туліної Е. Є. яка пропонує поділ інтродукції на види, які можна здійснювати за декількома критеріями, а саме: умисну й випадкову, тобто за участю людини або без такої участі; залежно від інтродукованого виду (об'єктів тваринного, рослинного, а також окремо об'єктів аквакультури); у межах попереднього та нинішнього природного ареалу, тобто інтродукція та реінтродукція відповідно тощо. Окреме місце займає інтродукція інвазійних видів (вона може бути також як умисна, так і випадкова, а також стосуватися всіх живих організмів, але завжди має реальний або можливий негативний вплив на навколишнє природне середовище). Такий поділ має значення для належного правового регулювання інтродукції з урахуванням особливостей всіх можливих видів [5, с. 192].

Цікаве положення закріплене в п. 34 Правил відтворення лісів затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 1 березня 2007 р. № 303: «Для поліпшення складу насаджень може здійснюватися інтродукція деревних порід, які мають перевагу над місцевими» [6]. Проте постає питання, які саме інтродукційні деревні породи мають перевагу над місцевими? Які переваги повинні враховуватись? Дане питання потребує законодавчого регулювання. Відповідно до Закону України «Про Червону книгу України» від 7 лютого 2002 р. відтворення об'єктів Червоної книги України забезпечується шляхом сприяння природному відновленню популяцій рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів тваринного і рослинного світу, інтродукції та реінтродукції таких видів у природні умови, де вони перебували (зростали) [7]. Виходячи з даного положення, ми можемо визначити що законодавець передбачив інтродукцію деревних порід як один із способів їх відтворення.

Цілком зрозуміло, що людину цікавлять успішні результати – акліматизація корисних рослин. В свою чергу наслідки інтродукції не зрозумілі, зокрема негативний вплив інвазійних рослин, тобто чужорідних видів, які своєю появою та поширенням загрожують екосистемам, видам рослин або місцям їх існування та завдають економічної та екологічної шкоди. Саме тому відносини між інтродукцією та акліматизацією об'єктів рослинного світу мають бути своєчасно та якісно врегульовані законодавчо, що обумовлює актуальність статті.

Так, приміром, Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо збереження лісів» від 20 червня 2022 р. [8] були внесені зміни до Лісового кодексу України [9] в частині введення дефініції «інвазійні види дерев», під якою законодавець розуміє інтродуковані в Україні види дерев із значною здатністю

до неконтрольованого поширення, які розповсюджуються природним шляхом або за допомогою людини і становлять значну загрозу для флори та фауни. В ст. 85 Лісового кодексу України передбачено, що один із шляхів збереження біорізноманіття в лісах є недопущення генетичного забруднення генофондів аборигенних порід та інвазій інтродукованих видів у природні екосистеми.

Інвазійні види дерев, термін, який часто використовують в екологічних дискусіях, відноситься до дерев, які не є місцевими для певної екосистеми та інтродукція яких завдає шкоди або руйнування. Ці дерева мають здатність швидко приживатися, випереджаючи місцеві види за такі ресурси, як світло, вода та поживні речовини. Їх швидке зростання та поширення часто призводить до монокультур, позбавляючи середовище різноманітності, необхідної для процвітання. В літературі такі види ще називають: рослина-загарбник; інвазійні рослини; інвазійні чужорідні види; види-трансформери. Інвазивним може вважатися чужорідний вид, що загрожує біологічному розмаїттю даної місцевості. Ця загроза може ставитись безпосередньо до місцевих видів, а також до місць їх проживання або екосистем. Ці види часто походять з іншого континенту, більшість з них були введені як декоративні види для садів і ландшафтів. У віддалених місцях, де вони виникли, вони еволюціонували як частина складної екосистеми. У них були природні вороги, такі як комахи та хвороби, щоб контролювати популяцію. Оскільки вони залишили ці природні засоби контролю, коли їх привезли в іншу екосистему, ці рослини можуть поширюватися вільніше та швидше, ніж місцеві види.

Існує низка міжнародних договорів, розроблених для контролю та збереження біологічного різноманіття територій. У 1992 році було ухвалено Конвенцію про охорону біологічного різноманіття (Ріо-де-Жанейро) [10], що сприяло створенню відповідних національних програм. Відповідно до основних положень Стратегії Конвенції про охорону біологічного різноманіття країни були зобов'язані розробити Національні стратегії запобігання й контролю інвазій та створення регіональних зведень або «Чорних списків» («Blacklists») інвазійних видів рослин, які б відображали регіональну специфіку. Зараз у багатьох країнах світу (США, Австралія, країни Середземномор'я та Європи тощо) розроблено Національні стратегії запобігання та контролю адвентивних організмів, що містять чіткі вказівки по запобіганню, моніторингу та контролю неаборигенних видів. Україна є учасником Конвенції про охорону біологічного різноманіття [11, с. 472].

Вже 03 квітня 2023 року Міністерством захисту довкілля та природних ресурсів України був виданий наказ № 184 «Про затвердження Переліку інвазійних видів дерев із значною здатністю до неконтрольованого поширення, заборонених до використання у процесі відтворення лісів». Відповідно до даного наказу до переліку інвазійних видів дерев із значною здатністю до неконтрольованого поширення, заборонених до використання у процесі відтворення лісів були віднесені: айлант найвищий, аралія маньчжурська, в'яз низький, гледичія колоча, горіх чорний, дуб червоний, каркас західний, клен ясенolistий, маслинка вузьколиста, павловнія (види та гібриди), робінія звичайна, черемха пізня, ясен пенсільванський [12].

Проте під тиском громадських організацій 02 жовтня 2023 року даний наказ втратив чинність [13]. Так, Громадська організація «Науково-технічний центр агролісосадівництва: досягнення екологічних, економічних та соціальних переваг» подала позов до Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України. Залучені були також і треті особи без самостійних вимог на стороні Позивача. Позивач обґрунтовував свої вимоги тим, що рішення Міндовкілля є комерційно не вигідне для представників бізнесу, який займається розведенням видів рослин, що увійшли до пере-

ліку інвазійних. Міндовкілля вирішило не конфліктувати, а відповідно не відстоювати правомірність свого наказу і визнано його таким, що втратив чинність. У зв'язку з цим дана судова справа втратила сенс [14].

Цікавим є той факт, що Кабінет Міністрів України 23 квітня 2024 р. ухвалив надзвичайно важливий нормативно-правовий акт, який матиме суттєвий вплив на лісове господарство «Деякі питання ведення лісового господарства у період дії правового режиму воєнного стану та внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 12 травня 2007 р. № 724» [15]. Основною метою даного акту є забезпечення стабільного функціонування лісової галузі та, зокрема, уникнення незворотних еколого-економічних втрат шляхом регулювання питань лісозаготівель, пов'язаних з потребами оборони країни та її безпеки. В даній постанові передбачено, що під час проведення рубок перетворення насамперед вирубуються інвазійні види дерев. Проте постає питання, які саме види дерев є інвазійними, враховуючи що постанова втратила чинність? Це питання потребує негайного законодавчого врегулювання.

Висновки і перспективи подальших досліджень.

Таким чином, теоретичні та практичні передумови для

сучасної мобілізації деревинних порід для інтродукції в Україну, на нашу думку, ще недостатньо вивчені та обґрунтовані. Масова інтродукція без урахування цього факту не тільки непотрібна, але й шкідлива для природи та економіки. Інтродукція деревинних порід може нести як позитивний вплив (подолання наслідків війни, зменшення екологічної, економіко-екологічної та антропологічної екологічної шкоди (з врахуванням обґрунтування автора і духовної шкоди), збільшення лісистості, подолання дефіциту деревини тощо), проте не варто забувати і про ті негативні наслідки, які можуть наступити від «нерозумної» інтродукції, зокрема вплив інтродуцента на місцеві деревні породи (враховуючи характер і ступінь такого впливу) та можливий вплив на біорізноманіття. Саме ці питання викликають найбільші дискусії та потребують законодавчого врегулювання і все ж таки маємо сподівання, що Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України затвердить методичні рекомендації та новий перелік інвазійних видів дерев, заборонених до використання у процесі відтворення лісів, з урахування всіх потреб і щодо лісорозведення та і щодо збереження біорізноманіття.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кохно М. А. Інтродукція деревинних рослин в Україні: здобутки й перспективи. *Інтродукція рослин*. 1999. № 1. С. 27–29.
2. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25 червня 1991 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 41. Ст. 546.
3. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року: Закон України від 28 лютого 2019 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 16. Ст. 70.
4. Про рослинний світ: Закон України від 9 квітня 1999 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 22. Ст. 198.
5. Туліна Е. С. Правове регулювання інтродукції в Україні. *Проблеми законності*. 2021. № 154. С. 186–197.
6. Правила відтворення лісів : Постанова Кабінету Міністрів України від 01 березня 2007 р. № 303. *Офіційний вісник України*. 2007. № 16. Ст. 589.
7. Про Червону книгу України: Закон України від 7 лютого 2002 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 30. Ст. 201.
8. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо збереження лісів: Закон України від 20 червня 2022 року. *Офіційний вісник України*. 2022. № 56. Ст. 3271.
9. Лісовий кодекс України: прийнятий 21 січня 1994 року в редакції Закону від 8 лютого 2006 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 21. Ст. 170.
10. Конвенція про охорону біологічного різноманіття (Ріо-де-Жанейро, 5 червня 1992 року), ратифікована Законом України від 29 листопада 1994 року. *Офіційний вісник України*. 2007. № 22.
11. Количева А., Урум Б., Малицький М. Небезпечні «прибульці»: інвазивні види дерев в Україні. *Scientific Collection «InterConf»*. 2023. № 156. С. 471–476.
12. Про затвердження Переліку інвазійних видів дерев із значною здатністю до неконтрольованого поширення, заборонених до використання у процесі відтворення лісів: наказ Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України від 03 квітня 2023 року № 184. *Офіційний вісник України*. 2023. № 47. Ст. 2603 (*втратив чинність*).
13. Про визнання таким, що втратив чинність, наказу Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України від 03 квітня 2023 року № 184: наказ Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України від 02 жовтня 2023 року № 671. *Офіційний вісник України*. 2023. № 85. Ст. 4949.
14. Лісівники проти переліку інвазійних видів дерев. Хто переможе?. URL: <https://epl.org.ua/law-posts/lisivnyky-proty-pereliku-invazijnyh-vidiv-derev-hto-peremozhe/> (дата звернення: 20.05.2024).
15. Деякі питання ведення лісового господарства у період дії правового режиму воєнного стану та внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 12 травня 2007 р. № 724 : Постанова Кабінету Міністрів України від 23 квітня 2024 р. № 454. *Офіційний вісник України*. 2024. № 41. Ст. 2501.